

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Performansai

Surūdijusi vinutė, įkalta į kerpėmis it minkšta vilna apėjusį rąstą ar balkšvas palėsis, aptraukęs stiklinį butelį, man yra savaimė gražūs. Kaip tyliai pro šalį pratekančio laiko liudininkai, niekur nesiveržiantys, nieko neklausiantys ir nieko nesimbolizuojantys, tiesiog esantys patys sau. Savo nebylioje, vienišoje esatyje.

Ir apie juos nieko nereikia sakyti, jų aiškinti. Ar imti ir paversti kažką simbolizuojančiais šiuolaikinio meno objektais. Ir nors man patinka meno reiškiniai, vadinami performansais, kuriuos įkvepia keistos, gal net pamišėliškos idėjos, specialiai sugalvoti ir angažuoti performansai nėra įdomūs, jie nuspėjami ir trafaretiški.

O kartais netgi ima pretenduoti į reikšmingus įvertinimus, į kažką, kas visiškai neįdomu, bet – kaip čia pasakius – būdinga mūsų laikmečio dvasiai. O kas būdinga mūsų laikmečio dvasiai, visi puikiai matome, tik neįvardijame, nes bijome būti nesuprasti, nesupratę arba – dar baisiau – kad ką nors tuo savo nesupratimu įžeisime.

Jeigu Danguje nebebus jokių menų (nei griežimo smuikais, nei tapymo, nei rašinėjimo, nei išraiškos šokių – nes pati Būtis bus tokia stebuklinga, kad joks menas jai neprilygs), tai visos meno rūšys (įskaitant ir jų kritiką) manding išliks pragare. Manau, kad čia kuo puikiausiai klestės meniniai trafaretai ir meninis „aktualumas“, apie laikmečio dvasią nė nekalbu. Ji it koks nesibaigiantis triukšmingas performansas klegės nuo ryto iki vakaro.

O kadangi ir Dangu, ir pragarą, kaip jau anksčiau esu minėjusi, renkamės sąmoningai, ir tam pasirinkimui labai didelę įtaką turi žmogiškoji tuštynė, išauganti iki aklos puiybės, tai labai gali būti, kad triukšmingas performansas neretam gali pasirodyti kur kas priimtinesnis nei dvasios ramybė, kuklumas ir savojo nereikšmingumo suvokimas.

Performanso metu, kai kvailumas tampa dorybe (nes nes jis nuoširdus ir entuziastingas), o kalbėti ir įsakinėti tampa kur kas svarbiau, nei klausytis ir susikalbėti, nuo Dangaus tolstame septynymyliais žingsniais. Artėjame prie pragaro, kuriame ne smalos katilai verda, dūmai rūksta ir velniai su šakėmis šokinėja, o laukia didelės muziejų salės, begalinės objektų ekspozicijos, gidai, kurie kiekvieną meno objektą paaiškins, nes žiūrovas per kvailas suprasti, ką tas objektas reiškia. Bus daug žodžių, kurie nieko nereiškia, spalvų, kurios nederą, garsų, kurie nejaudina. Kiekvienas bus įsimylėjęs save ir savo kūrinius, kitų nepakęs, o jeigu ir pakęs, tai tik kaip žemesnius ir prastesnius.

Žmogus, kuris pats yra kūrinys, nepakęs kitų kūrinių... tai liūdna, bet tokia jau toji mūsų meniško pragaro kasdienybė.

Renata Šerelytė

M. K. Čiurlionis. *Apsniigta trobelė (Žiema)*

SNIEGUOSE

*snieguose pasiklydęs kaimelis
aukšti Grįžulo Ratai danguos
per pusnynus klampoja vaikelis
žiburėlis jo laukia namuos*

*jie abudu yra pasiklydę
šiam laike ir šioje atminty
bet su jais Tu brendi – šitoj brydėj
jie palieka per amžius švytį*

Aidas Marčėnas

MRF
MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fon-
das 2025 m. suteikė
18 000 Eur paremti
projektą: *DRAUGAS*
laikraščio diasporos
žiniasklaida.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. *Performansai* • **2-as psl.** Leonas Peleckis-Kaktavičius. Svarbu ne ką nors vyti, o kuo nors būti (Rimvydai Šilbajoriui – 100) • **4-as psl.** Algis Vaškevičius. Gyvenimas, paaukotas architektūrai ir Kristijonui Donelaičiui • **5-as psl.** Astrida Petraitytė. Laisvės sutartinės Sausio 13-os atminimui • **6-as psl.** Stanislovas Abromavičius. Gyvenimo margi lapai • **7-as psl.** Henrikas Algis Čigriejus. Eilėraščiai • **8-as psl.** Knygų naujienos

Kitame numeryje:

Klasika ir dabartis* Rimvydo Šilbajorio 100-ąsias gimimo metines minint

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

Svarbu ne ką nors vytis, o kuo nors būti

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Šis sausias literatūros tyrinėtojai, kritikui, profesoriui, JAV Lietuvių Bendruomenės visuomenės veikėjui Rimvydui Šilbajoriui – ypatingas: sukanka 100 metų nuo jo gimimo.

Vėlų 2005-ųjų rudenį išvykdamas pajūrin gavau profesoriaus laišką, kuriam buvo lemta tapti paskutiniu. Tiesa, skaitydamas jį neįžvelgiau nieko išskirtinesnio, nesureikšminau, nors vienas sakinyis ir sukėlė tam tikrų įtariamų: „Atsiprašau už vėlavimą, bet buvau prispaustas prie sienos“. Dabar jau žinau, kad taip subtiliai buvau informuotas apie sunkią ligą, nežadančią nieko gero.

Keisti sutapimai: apie žymiausio išeivijoje gyvenusio literatūros tyrinėtojo ir kritiko mirtį sužinojau ten pat, Palangoje, kur kažkada ir susipažinome. Pirmąją liūdesio akimirką nejučia pagalvojau: ar mano tokia laimė, kad dar vienas kūrėjas, išprovokuotas pasikalbėjimui, tokią progą turėjo paskutinįjį kartą.

O dabar, praėjus ilgesniam laiko tarpui, į tokį liūdną pagalvojimą atsakyčiau ne taip liūdnai: *todėl paliudijimai popieriuje ir diktofono juostelėje dar brangesni.*

Iš naujo skaitydamas tai, kas talentingojo tyrinėtojo pasakyta nugyvenus ilgą prasmingą gyvenimą, išmokus geriau už kitus atpažinti tai, kas slypi tarp garsų, spalvų ir žodžių, pasijunti lyg pats drauge galynėtumeis su žodžių paslaptimis ir prasmėmis.

Visi esame įsidėmėję ar net atmintinai įsiminę vieną ar kitą poetą išskiriančių eilučių. Kartais net visą pluoštelį. Nuo ko Jums toji meilė priklauso – eilėraščio formos tobulumo, temos, vienos, anot Brazdžionio, Dievo padiktuotos eilutės? Ar pasitaiko ir taip, kad, prabėgus kažkuriam laikui, toks tobulas eilėraštis jau nebetinka Jūsų „kolekcijai“?

Man įsimena eilėraščiai, kurių visos poetinės priemonės sueina į vieną neišsibaigiančių galimybių tašką taip, kad jauti visumą daug didesnę už parašytą tekstą, ir ji tave jaudina, traukia, kviečia į didelę dvasinę kelionę. Pavyzdžiui, kad ir šitas trumputis Tiutčevo eilėraštas:

Есть некий час в ночи, всемирного молчанья,
И в оный час явлений и чудес
Живая колесница мирозданья
Открыто катится в святилище небес.

Iš lietuvių poezijos tik vienas Aistis buvo šiek tiek priartėjęs prie šio momento didybės: „Tau tiktai smulkiom stiklų šukelėm žėri / Aukšto skliauto nemarioji klaikuma“. Prisimenu vieną rusę, kuri elegantiškai valdė savo kalbą, klausiančią: „Tai kas čia per kolesnica? Vežimas danguj ar kas? Nesąmonė“. Taigi, smulkios stiklų šukelės. Antra vertus, gera retorika irgi įsimena, kaip Brazdžionio:

Lietuva, kai aš tave tariu,
Prieš akis sumirga raštų raštai,
Ir pilna padangė vyturių,
Ir linų žydėjimas be krašto.

Arba – labai konkretus, žemiškas kodas, apvaldantis gilius ir begaliniai sudėtingus dvasinius pergyvenimus. Pavyzdžiui, Shakespeare:

Kas šitaip atminty įsitvirtina, tas ir nenusibosta, nes naujos suvokimo galimybės atsiveria nesi-
baigiančiai.

Rimvydas Šilbajoris.

Vytauto Maželio nuotr.

*Canst thou not minister to the mind diseased,
Pluck from the memory a rooted sorrow,
Raze out the written troubles of the brain,
And with some sweet, oblivious antidote
Cleanse the stuffed breast of that perilous stuff
Which weighs upon the heart?*

Visi dvasiniai pergyvenimai aprašomi grynai daiktiškai: šaknys, užrašai, trintukai, vaistai, svoris gula ant širdies prikimštojo krūtinėje. Tai, kas abstraktu ir neišmatuojama, čia tampa tvirtai apčiuopiama ir konkrečiu. Ir per tai sudvasinamas tas materijos pasaulis.

Arba – Rilės nepakartojama sandora tarp maldos ir žemės:

*Herr, es ist Zeit. Der Sommer war sehr gross.
Leg Deinen Schatten auf die Sonnenuhren
Und auf die Fluren lass die Winde los.*

*Befiel den letzten Fruechten voll zu sein,
Gib ihnen noch zwei suedlichere Tage,
Draenge sie zur Vollendung hin, und jage
Die letzte Suesse in den schweren Wein.*

Didelėj vasaroj mirtis yra per Dievo malonę laikrodžio šešėlis, Dievo būties pasaulyje išsipildymas, yra sunkus vėlyvos vasaros vynas, kokį gertum per šv. Komuniją.

Spaudoje užfiksuotas paradoksas: retas kuris skaitytojas yra įsidėmėjęs bent vieną šiuolaikinio poeto „su didelėmis pretenzijomis“ eilėraštį. Kaip tai pakomentuotumėte Jūs?

Nežinau ką atsakyti, nes nesu kasdienio Lietuvos šiuolaikinių literatūrų gyvenimo tėkmėj.

Pratęsiant klausimą: kokie labiausiai įsiminę Juditos Vaičiūnaitės, Leonardo Gutausko, Aido Marčėno, Sigito Gedos, Justino Marcinkevičiaus, Marcelijaus Martinaičio, Alfonso Nykos-Niliūno, Henriko Radausko, Algimanto Baltakio, Bernardo Brazdžionio eilėraščiai? Gal prisimenate ir kokiomis aplinkybėmis tie eilėraščiai pateko į Jūsų neeilinę apyvartą?

Visų pirma, esu tik labai paviršutiniškai susipažinęs su naujausiais lietuvių poetų eilėraščiais, iš tiesų beveik nieko apie juos nežinau. Tad mano pasirinkimai tolygūs vaikščiojimui po pernykštį daržą tarp atminties stagarų. Mylimiausi man yra žmona ir vaikai, o eilėraščių nei glamonėt, nei bučiuot nenoriu.

Na, sakykim, Vaičiūnaitės geriausiai prisimenu ir mėgstu rinkinį „Po šiaurės herbais“. Mane ten patraukė iš senolių, raštaženklių (tikriausiai poetės išgalvotų), antikvariatų, senamiesčių – dalykų, priklausančių praeities ir mirties sferai – iškylantis amžinas gyvybės žerėjimas, sakyčiau, amžinas mylinčios gyvybės žerėjimas.

Gutausko vieną eilėraščių knygą skaičiau jau labai seniai, nieko konkrečiai nebepprisimenu. Tačiau susižavėjau jo knyga vaikams „Kam katinui ūsai“. Ten tyras vaiko sielos kristalas, kritęs į suaugusio žmogaus drumstą vidinį šulinį, jį nuskaidrina, pakelia iki savo lygio, tuo pačiu pakeliant ir tikrovę iki pasakos aukštumos. Marčėną pažįstu labai mažai, norėčiau geriau pažinti, tada pakalbėtume.

Iš Gedos man įsiminė ne tiek atskiri eilėraščiai, kiek jų visuma, toks jo šurmulingas gyvybės džiaugsmas. Jį sutiksime kiekviename jo rinkiny. Per jo žodį laukai, paukščiai, gėlės, vandenys tampa savimi ir tuo pačiu paverčia pasaulį į poeziją. Patraukia ir kai kurie eilėraščiai iš ankstyvesnių ciklų, pavyzdžiui, „Nakties žiedai“, kur žodžiai susipina į magišką kilimą, ant kurio vaizduotė galėtų skristi be galo per užburiančias melancholiškos mirties ir meilės erdves:

*Likimas vėlei bus man maloningas:
štai tu ir jūra, miegančios smėlų,
ir juodas paukštis ant krūtų sustingo,
ir medžių nuodas, ir daina kely
nutolstančiųjų žemės piligrimų;
pakėliau kaukolė, tamsių nuodų pripyliau,
jau pasiilgau vakaro taurės,
didingos naktys, lai virš seno Rymo
manosios meilės žiedas sužėrės,
būtybės skaisčios...*

Justinas Marcinkevičius negali, ir galbūt nenori, išvengti savo likimo – būti tautos dainium, iškiliu poetu. Čia kaltas jo talentas: turtinga vaizduotė, sklandus eiliavimas, jaudinančiai gražūs ir turtin-

Atkelta iš 2 psl.

gi įvaizdžiai, kritiškais momentais pilietinė drąsa pasakyti nepavergiamą žodį. Aš jį skaitinėju ir vis dar džiaugiuosi tuo, ką randu. Su draugais esu dažnai dainavęs „Gėriau, gėriau, pamečiau galvelę...“, bet man įsiminė vienas iš Marcinkevičiaus ankstyvesnių 1979 metų eilėraščių – „Beržynas“. Tai – puikus „ekologinis“ kūrinys apie nukirstą beržą, pilnas sielvarto ir meilės, kuriame palaipsniui išryškėja ir giluminis, istorinis minties klotas – savo krašto, žemės naikinimas per svetimą smurtą:

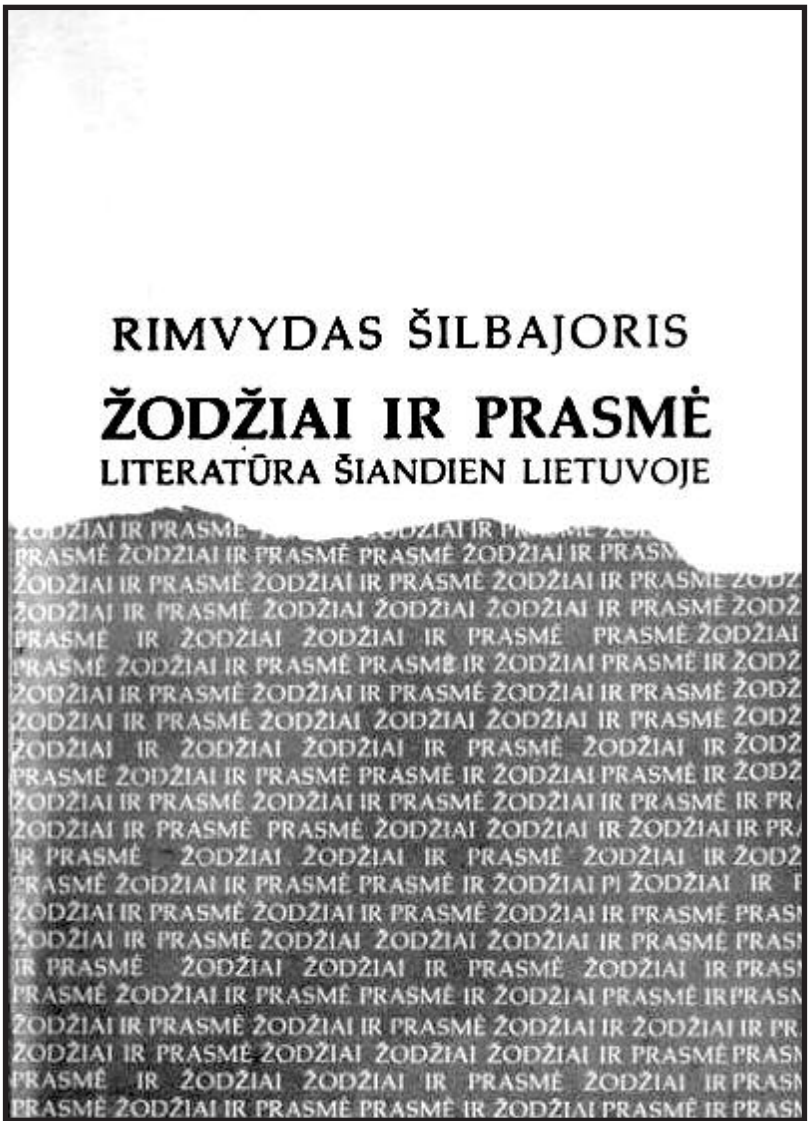
Skausmo šakos. Tu galvok, galvok,
slinkdamas į vakaro ramybę,
į šešėlį, samaną ar skruzde.
Kantriai rodai vis, kaip griūna medis,
kaip gašliai ugnis ir kirvis šoka.
Tas žvėris – tai prievarta. Matai,
kaip jis trypia lizdą. Ant žarijų
beržo lapas ir karvelio plunksna:
tarp didžiųjų girių, tarp didžiųjų...

Netenka daug spēlioti, iš kur atėjo tas žvėris. Anais laikais tai buvo tikrai iškilus Ezopo kalbos pavyzdys.

Iš Martinaičio poezijos geriausiai pažįstu jo „Kukučio balades“, nors ir žinau, kad jam jau nusibodo tas išskirtinis joms dėmesys, tartum jis nieko kito vertingo nebūtų parašęs. Bet taip jau susiklostė, kad teko ilgiau prie jų pasėdėti. Tos baladės man neužmiršamos tuo, kad, visų pirma, iškėlė lietuvišką istorinį mitą ne iš senovės karvedžių pergalių, o tiesiai iš žemės, iš girių glūdumos, iš buvimo žmogumi. Antra, kad tą mitą išreiškė, kaip žyiniui privalu, tarpinėje būklėje tarp tikrovės ir fantazijos, gyvenimo ir mirties. Trečia, kad kaimiškos būties jėgos įsiveržia į miesčioniškų sistemų modelį ir sutriuškina jo pretenzijas į reikšmingą tikrovę.

Pakartotinai ne sykį grįžau prie Nykos-Niliūno poezijos ir pasaulio tvirtovės ir vis rasdavau, kad mano raktai į ją neatitinka užrakto. Ar beveik neatitinka, o čia ir visas skirtumas. Tad į ją bergždžiai nebesiverždamas susidomėjau kai kuriais jo eilėraščiais iš skirtingų rinkinių. Tarp įvairių Nykos-Niliūno poezijos krypčių ir aspektų tie eilėraščiai, atrodytų, nutiesia lyg siūlą per visą jo poeziją, traagišką vienvės liniją svetimėjančiam ir savaip baisėjančiam pasaulyje.

Visi mes protarpiais širdy pajuntame ledinį šaltį. „Praradimų simfonijų“ veidrodyje jį aiškiai atspindi jo „negailėstingai šaltas vakaras Kalėdų“:

Rimvydas Šilbajoris. Žodžiai ir prasmė. – Akademinės Skautijos I-kla, 1982

Nes aš nebeturiu nei tėvo, nei tėvynės, nei idėjos,
Nei vieno artimo, nei vieno tolimo žmogaus.
Mano draugai: vaikystės vakaras širdyje suledėjęs,
Pilnas langinių šauksmo ir šešėlių šnabždesio nykaus

Iš visai kitos perspektyvos, bet su lygiai gilia vienvatve iškyla eilėraštis „Cinquecento“, pilnas puošniai tragiškos renesanso dvasios:

Ant kalno vakaro šešėlių rankos
Džiaugsmingai purtė medį. Tolimų
Žarų atošvaistose jo kamienas
Ir besiraitančios lyg angys šakos
Atrodė kaip Laokoono grupė.
Žemai, ant sutryptos minkštos žolės,
Tarp kaukių ir nuplėšytų vainikų,
Miegojo kažin koks žmogus – toks keistas,
Jog grįžtančių namo galvijų snukiai,
Palietę jo gauruotą, šlykštų kūną,
Tuoį traukėsi šalin. Bet jis šypsojos,
Ir geismo iškreiptos mėsingos lūpos
Tvankiam sapne šnabždėjo paslaptینگus
Nenumalšinamos aistros žodžius.

Nors tuos du eilėraščius skiria platus laiko tarpas, lieka kažkas bendro tarp šio vienišu palikusio aistringo, šlykštaus Pano ir Kalėdų naktį šalančio ir būti mylimu trokštančio žmogaus. Toji vienvatvė, pasiekus pasakų svajingą karalystę, ją persmelkia sausa, nebeatšaukiama mirtimi:

...Snieguolės miego
Nesudrumstė joks princas: ją suėdė
Darbšti kandis, ir ilsis po dienos darbų
Stiklo karste. Mes ją, ne karalaite,
Saugom su mirusiais nykštukais

Vienvatvės ir mirties apoteozė laiko sugrauztame kūne atsiveria kaip juodi puvėsiai „Žiemos teologijoje“, eilėraštyje „Neišsipildymo istorija“ (1979–1981):

...ir keistas mechaniškas be jokios
Inteligencijos gyvūnas, – beveik be kūno,
Vien tiktai nasrai, – per ilgas
Heroiškų sapnų naktis lėtai ir abejingai kramto
Pusiau fosilizuotą žuvies skeletą. Daugel metų
Reikės klausytis, kol jis baigs ir atsimins,
Kad laikas mirti, nes čia ne laikas
Lemia ir valdo viską, o kantrybė

Gal iš Nykos-Niliūno atpildo derlių surenka toji pati kantrybė? Kaip sakiau, čia tik viena jo poezijos gija, o jų yra daug ir nuostabių, ir jos visos mane vilioja. Bet šiuo atveju pažvelgiau tik į šitą vieną.

Iš Radausko dainuojančios ir grojančios kalvos taip pat kokio vieno eilėraščio negaliu išrinkti. Pridėsiu: ir nesinori, nes tai dirbtinis dalykas. Viena iš jo tematinių linijų mane gana dažnai intriguoja – tai sąryšis tarp grožio ir mirties, supintas su sąryšiu tarp kūrybos ir griauinančios, dažnai linksmai šėlsinančios jėgos. Tų visų elementų ryšį dažnai sutvirtina užslėptas ar tiesiog atviras humoras. Vienas iš ankstyvesnių humoristinių jo eilėraščių (iš rinkinio „Strėlė danguje“) taip ir vadinasi – „Poetai ir katastrofa“:

Į juodą naktį sminga peilis
Raudonas. Skraido pelenai.
Gaisrų pašvaistėję gimsta eilės
Ir miršta žmonės ir namai.

Čia, žinoma, rašyta su šypsena, nuduodant, kad kūrybinis aktas išsipildo tik per siaubą, o iš tikrųjų ta katastrofa yra tik kūrybinės vidaus ugnies metafora. Nepaisant to, kažkas joje

Rimvydas Šilbajoris. Netekties ženklai. – Vilnius, Vaga, 1992

slepiasi, kažkokia galima prielaida, kad kurti visgi reiškia naikinti, kažkokia emocine jėga įsiveržti į esamą dalykų sandarą ir sulaužyti jos buvimo prielaidas. Šis eilėraštis iš tiesų yra tik nedidelis žaidimas, bet Radauskas kitame eilėraštyje pakartoja tą pačią katastrofos temą jau epiniu mastu, pereinant net į visuotinės, transcendentinės katastrofos galimybes. Eilėraštis pasakoja apie paslaptinę figūrą iš mitologinio pasaulio: *Dvigalvis juodas vyragyvulys (Nuliūdęs senis ir įtūžęs liūtas)*, kuri gali būti grąsi poeto metafora arba gal mistinis asmuo – pasaulio likimų lėmėjas. Jis rašo tris eilutes, kurios gali būti ir poeto tekstas, ir likimo žodis. Rašo per visą žmonijos istoriją, simbolizuojamą vieno miesto katastrofa:

Kaip išžudytos armijos likučiai
Per laiko dykumą keliavo metai.
Mėnulio pilvas dilo ir storėjo,
Į dangų lėkė medžiai už langų.
Gaisrai ir maras iškapojo miestą,
Dievai pabėgo rėkdami į girią,
Tuščiam name šešėlių karalystėj
Jis rašė trečią eilutę.

Čia humoro nebesimato, gal greičiau – poezijos kūrinio pavirtęs visatos šaltis. Tačiau norint galima ir šiame eilėraštyje išžiūrėti savotišką absurdo šypsena, ypač aprašyme kaip miestą užgulė velniai:

Į žemę plūsta demonų minia:
Leviatanas, Essas, Asmodeus,
Baalas, Bots, Pruslas, Abadonas,
Agares ir Mercurius quadratus
Sudegins miestą kaukiančia ugnim.
O jis rašė antrą eilutę.

Ši daugybė egzotiškų vardų savo visumoj gal ir baisi, bet kartu ir savaip juokinga. Apskritai humoro gyslelės Radausko poezijoje beveik niekas nepastebi, o jos suvokimas labai praturtina jo tekstų pergyvenimą, nes kiekvienas jų aspektas – klasiškai „šaltas“, estetiškai nudailintas, mirtimi persmelktas, filosofiskai nuteiktas – igyja daug naujų skaitymo galimybių ryšium su jais visais santykiujančiu humoru. Su Baltakio poezija nesu susipažinęs, tad ir nekomentuosiu. Ar tik nebuvo jis kažkada socrealistų užpultas už „rasos lašelius plaukuose“? Jei buvo, tai čia jam didelis komplimentas.

Pabaiga kitame numeryje

Apie N. Kitkausko darbus įamžinant K. Donelaitį kalbėjo G. Skamaročius

Sukaktuvinėkas sulaukė daugybės sveikinimų.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Gyvenimas, paaukotas architektūrai ir Kristijonui Donelaičiui

Algis Vaškevičius

Sausio pradžioje Vilniuje, Valdovų rūmuose surengtas architekto, architektūros istoriko, daktaro, Lietuvos Katalikų mokslo akademijos akademiko, Lietuvos Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureato Napoleono (Napalio) Kitkausko 95 metų jubiliejaus paminėjimas. Dr. N. Kitkausko darbus žino ne tik architektai, istorikai, bet ir visi kultūros žmonės, tie darbai jau gyvena knygose, moksliniuose projektuose. Žymiausi iš jų – Vilniaus Žemutinės pilies tyrinėjimai, Valdovų rūmų atstatymas bei lietuvių grožinės literatūros pradininko, poemos „Metai“ autoriaus Kristijono Donelaičio memorialinio muziejaus įkūrimas Tolminkiemyje.

Vienas pirmųjų kalbėjo apie Valdovų rūmus

Renginį vedęs Valdovų rūmų muziejaus Mokslinių tyrimų centro vadovas Gintautas Striška pažymėjo, kad N. Kitkauskas buvo vienas pirmųjų, kuris apie Valdovų rūmų tyrinėjimus užsiminė jau daugiau kaip prieš 40 metų. „Ačiū jums už drąsą svajoti, drąsą tirti ir kantrybę visa tai įgyvendinti“, – sakė renginio vedėjęs, pakvietęs visus pasveikinti Vilniaus mokytojų namų žemaičių kultūros centro folkloro ansamblių „Tyklė“ (vadovė Vitalija Brazaitienė), kuris atliko keletą kūrinių.

Buvo perskaitytas Lietuvos prezidento Gitano Nausėdos sveikinimas sukaktuvininkui. Pasak prezidento, N. Kitkauskas yra Lietuvos architektūros, inžinerijos, restauracijos legendinė figūra, savo gyvenimu ir ilgamete profesine veikla liudijantis pasišventimą darbui, Lietuvai, jos istorijos, architektūros ir kultūros paveldo atgimimui bei puoselėjimui. Be N. Kitkausko asmeninės ištikimybės aukštiesiems idealams, kompetencijos, darbštumo, akademinio ir praktinio žinių neįsivaizduojami daugelio reikšmingiausių, Lietuvos kultūrinę ir istorinę tapatybę įkūnijančių paveldo objektų mūsų šalyje ir už jos ribų tyrimai, atkūrimas ir išsaugojimas ateities kartoms.

„Vilniaus arkikatedra bazilika, Kristijono Donelaičio memorialas Tolminkiemyje ir Lazdynėliuose, Vilniaus pilių kompleksas, Biržų pilis, Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmai – tai tik keli kultūros paminklai, kurių tapsmas Lietuvos pasididžiavimu ir mūsų šalies kultūros europietiškąją dimensiją liudijančiomis vertybėmis būtų neįsivaizduojamas be reikšmingo Jūsų indėlio“, – teigiama G. Nausėdos sveikinime.

Prezidentas padėkojo N. Kitkauskui už nuopelnus Lietuvai, už suformuotą šalies architektūros ir kultūros paveldo restauravimo bei atkūrimo mokyklą, už išugdytą ne vieną mokslininką ir specialistą kartą. Šalies vadovas N. Kitkauskui palinkėjo stiprios sveikatos, šviesios nuotaikos ir neblėstančio optimizmo.

Sulaukė daugybės sveikinimų

Jubilatą renginyje pasveikino ir kultūros ministrė Vaida Aleknavičienė. „Savo profesinį kelią paskyrėte vieniems iš pamatinių mūsų valstybingumo simbolių – Vilniaus arkikatedrai bazilikai ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmams. Jūsų fundamentalūs tyrimai ir dešimtmečius trukęs nuoseklus darbas leido ne tik pažinti, bet ir fiziškai atkurti šias istorines erdves ateities kartoms. Dėkoju Jums už sugrąžintą istorinę atmintį ir nuoseklų Lietuvos kultūros paveldo puoselėjimą“, – sveikindama jubilatą sakė ji.

Vilniaus mero Valdo Benkunsko sveikinime buvo sakoma: „Jūsų ilgametė atsakinga, nepaprastai reikšminga veikla paliko ryškų pėdsaką ir Vilniaus istorijoje, ir visos šalies istorijoje. Savo darbais, profesiniais užsiėmimais ir atsidavimu jūs prisidedate prie mūsų sostinės kultūrinio paveldo puoselėjimo, jo tapatybės stiprinimo“, – teigė meras.

Gražių žodžių negailėjo ir Valdovų rūmų muziejaus vadovas Vydas Dolinskas. Jis priminė N. Kitkausko nuopelnus archeologijai, jo svarbiausius darbus, itin akcentavo sukaktuvininko energiją, kruopštumą ir atkaklumą, tyrinėjant Vilniaus pilsis, atkuriant Valdovų rūmus. „Didžiujamės galėje ir galintys su jumis dirbti, būti, bendrauti, konsultuotis ar tiesiog pasitempti ir linkime jums dar ilgų ir sveikų metų. Jūsų dovanotų dienoraščių virto vertingu leidiniu, o knygos ir moksliniai straipsniai tapo svarbiu Valdovų rūmų atkūrimo ir muziejaus veiklos faktu.

Jūsų vadovaujama architektų grupė kartu su kitais tyrinėtojais sukaupe vienintelę nacionalinės reikšmės radinių kolekciją, ir ši kompleksinė informacija leidžia iš naujo vertinti Lietuvos kultūros, architektūros faktus. Ačiū, kad esate su mumis ir linkime susitikti šioje salėje dar po penkerių metų, kartu švenčiant jūsų šimtmečio jubiliejų“, – linkėjo V. Dolinskas.

Priminė biografiją ir svarbiausius darbus

N. Kitkausko nuveiktus darbus, jo gyvenimo kelią priminė visuomenės veikėja, Mažosios Lietuvos reikalų tarybos atsakingoji sekretorė Birutė Kurgonienė. „Šiandien švenčiame gražią, prasmingą labai gražaus žmogaus, įtraukto į Lietuvos tūkstantmečio 100 iškiliausių Lietuvos žmonių sąrašą, sukaktį. Viešpats apdovanojo jį ilgu, įdomiu, išbandymų ir prasmės ieškojimo kupinu gyvenimu.

Tai architektas restauratorius, inžinierius statybininkas, kultūros ir visuomenės veikėjas, humanitarinių mokslų daktaras, Žurnalistų draugijos, K. Donelaičio draugijos, Mažosios Lietuvos reikalų tarybos, Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių bendrijos narys, Lietuvos katalikų mokslo akademijos tikrasis narys, Tautos fondo (JAV) atstovybės Lietuvoje įgaliotinis, labdarinę veiklą puoselėjęs ilgus 23-ejus metus, Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas, LDK Valdovų rūmų at-

statymo mokslinis vadovas, neoficialiai vadinamas Vilniaus pilių riteriu, metraštininku, Valdovų rūmų krikstatėviu, katedros globėju, mūro istorijos tyrėju“, – vardijo pranešėja.

Dr. N. Kitkauskas gimė 1931 metų sausio 5 dieną Molėtų valsčiuje, Antadurių kaime. Šis turtingos biografijos žmogus, išstisus dešimtmečius atidavęs Žemutinės pilies pamatų tyrinėjimui bei Valdovų rūmų atstatymo darbams, daug metų vadovavo Pilių tyrimo centrui, arkikatedros bazilikos restauravimo darbams, Tolminkiemio bažnyčios ir Kristijono Donelaičio sodybos Lazdynėliuose atstatymui. Su kolegomis projektavo Vilniaus Žemutinės pilies Naujojo arsenalo, Vilniaus universiteto bibliotekos saugyklos konstrukcines dalis, parengė Biržų pilies XVII amžiaus tilto restauravimo projektą.

Dr. Napoleonas Kitkauskas yra knygų „Vilniaus arkikatedra“, „Vilniaus pilys“, „Vilniaus arkikatedros požemiai“, „Kristijono Donelaičio memorialas Tolminkiemyje“ autorius, 5 tomų leidinio „Vilniaus Žemutinės pilies rūmai“ bendraautorius. Valdovų rūmai yra išleidę dr. N. Kitkausko dienoraščių ištraukų albumą. O apie savo tragišką politinio kalinio patirtį Mordovijos lageryje mokslininkas yra vaizdingai aprašęs Aldonos Žemaitytės sudarytoje knygoje „Amžino įšalo žemėje“. Jis yra paskelbęs per 300 straipsnių paveldo ir restauracijos temomis.

„Mūsų sukaktuvininko tėveliai turėjo būti gąnėtinai išprusę, juk šiaip jau kaime ne kiekvienas savo vaikams suteikdavo Napoleono ir Serapino vardus. Kai pirmagimiui sukako ketveri, šeima persikėlė į Kuktiškių valsčiaus Mažeikių kaimą. Napaliukas, būdamas smalsus, perskaitydavo visą tėvų namuose užsąkytą spaudą. Tėvų namuose kelerius metus veikė Skudutiškio mokyklos filialas, tad būsimasis mokslininkas bent porą klasių baigė tėvų troboje.

Nagingas tėtis buvo pasigaminęs detektorinį radijo imtuvą, tad per ausines pasiklausydavo žinių, per jį išgirdo, kad 1939 metų rudenį Vilniaus kraštas buvo grąžintas Lietuvai. Tokie namai negalėjo neskatinti Napalio noro mokytis, todėl jis buvo stropus, pareigingas mokiny, natūraliai daug kuo domėjosi. Pirmasis susidomėjimas architektūros paminklais kilo, stebint į Vilniaus pasą klijuojamą Vilniaus vadavimo sąjungai skirtus ženkliskus, ant kurių buvo pavaizduoti gražiausi sostinės statiniai, bažnyčios.

Apdovanojimų ir įvertinimų sąrašas – išpūdingas

Literatūriniai Napalio gabumai, jo poetinis talentas atsiskleidė dėl pomėgio nuo pat vaikystės ypač daug skaityti ir, žinoma, dėl gerų mokytojų, sutiktų gyvenimo kelyje, ypač dėl jam imponavusio gimnazijos lietuvių kalbos ir literatūros mokytojo Juozo Žiurlio, kuris, beje, savo įtaigiu, išpūdingu deklamavimu priverė gimnazistą susižavėti Kristijono Donelaičio „Metais“, – kalbėjo B. Kurgonienė.

Po tremties metų sugrįžęs į Lietuvą, Napalys baigė Kauno antrąją darbo jaunimo vidurinę mokyklą Aleksote, kurios pažymėjime jau buvo įrašytas ir anglų kalbos pažymys. 1955 metais jis įstojo į Kauno politechnikos instituto Statybos fakultetą, Už poros metų iš tremties Krasnojarsko krašte sugrįžo ir „tėvynės išdaviko“ tėtis su broliu. 1960-aisiais studijos buvo baigtos, ir prasidėjo sunkus, tačiau įdomus

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

ir prasmingas mūrų tyrinėjimas ir atkūrimas.

N. Kitkauskas nuolat (1970, 1975, 1977, 1986, 2018) viešai skelbdavo Vilniaus arkikatedros tyrinėjimų, konservavimo duomenis. Nepamirštas faktas, kad 1985 metais jis drauge su iškiliais kultūros darbininkais – muziejininku Romualdu Budriu, pavidosaugininku Juozu Stasiulaičiu ir LTSR Kultūros ministerijos Muziejų ir kultūros apsaugos valdybos viršininku Stasiu Čipkumi surado Antrojo pasaulinio karo metais paslėptą Vilniaus katedros lobyną, sugebėjo išsaugoti šią – vieną didžiausių Lietuvos istorijoje – paslapčių. Tokiu būdu, neįkainojama Lietuvos istorijos, kultūros ir meno vertybių kolekcija – vienas svarbiausių nacionalinio paveldo objektų – liko Lietuvoje.

1990 metais N. Kitkauskui buvo suteikta Lietuvos nacionalinė kultūros ir meno premija, 1995 metais – Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino ordino Karininko kryžius; 1999 metais – Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžius; 2001 metais – Vilniaus miesto tarybos Žygimanto Augusto medalis (2021 metais šį medalį N. Kitkauskas padovanojo Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmams). 2018 metais jam suteiktas Ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Komandoro didysis kryžius.

„Leiskite žavėtis Jūsų jaunatviška dvasia, aiškiu, šviesiu protu, gyvenimo džiaugsmu, atsidavimu mokslui, derinamam su dvasingumu, meile grožio pasauliui ir gilia empatija žmonėms ne tik džiaugsmo ir sėkmės situacijose, bet ir sielvarto, kančios ir netekties atvejais. Esate unikali asmenybė! Jūsų unikalumas atsispindi ir dramatiškame, išbandymų kupiname, o drauge ir laimingame Jūsų likime. Esate vyriausias aktyvus architektas restoratorius iš didžiosios raidės, XXI amžiaus žmogus, išmintingai stebintis ir suvokiantis naujojo amžiaus peripetijas. Esate ypatingas žmogus, su savo netikėtais klausimais ir sprendimais, o kartais ir nenusipėjamomis išvadomis, savo gerumu Jus supančiam pasauliui

Esate išmintingas žmogus, išgyvenęs ne vieną šalies politinio gyvenimo pokytį, ne vieną reformą, ne vieną pertvarką, bet filosofiskai primantis ir džiaugsmus, ir vargus, taip ir neišmokęs ir nepradėjęs neapkęsti pasaulio. Nesavanaudiškumas, kurį demonstruojate daugybėje susitiki-

mų, kalbų ir patarimų (juk ir šiandien dar daugelį aktyviai konsultuojate!) maloniai stebina. Žodžiu, esate nuostabus žmogus, visiškai atsidavęs savo pasauliui, tikslui, kuriam tarnaujate visą savo gyvenimą, kaip darbštus ir atkaklus kultūros paveldo tyrėjas ir dokumentuotojas. Galiausiai, esate laimingas žmogus, nes turite didžiulę auditoriją žmonių, kurie jus myli, gerbia, dėkoja likimui, kad vienomis ar kitomis aplinkybėmis juos suvedė su Jumis“, – sakė B. Kurgonienė.

Jubiliasas pasidalino savo svajonėmis

Savo prisiminimais renginyje pasidalino K. Donelaičio draugijos pirmininkas Gintaras Skamaročius. Jis priminė, kad būtent N. Kitkauskas buvo pirmasis šios 1992 metais atkurtos draugijos vadovas, pareigas ėjęs 23-ejus metus. „Jūs gimėte sausio pradžioje, kaip ir pats K. Donelaitis. Jūsų dėka atstatyta Tolminkiemio bažnyčia, atrasti ir jos kriptojė perlaidoti poeto palaikai. Pats K. Donelaitis sakydavo, kad jam labai svarbu, kas bus jo palikuonys. Viena iš interviu esate sakęs, jog dirbant šiuos darbus jautėte, tarsi pats poetas stovėtų šalia. Jūsų nuopelnai ištis didžiuliai, ir jie liks atėities kartoms“, – sakė draugijos pirmininkas.

Pasveikinimų, gražių žodžių tą vakarą buvo labai daug, jie tęsėsi ilgiau kaip dvi valandas. Pats N. Kitkauskas, nors jau labai garbingo amžiaus ir judantis vežimėlyje, kalbėdamas visiems padėkojo. Jo kalba buvo neįtikėtina gili, apmąstyta, nubrėžusi svarbiausias gaires, kas mums turi būti svarbu šiandien. Jubiliasas trumpai prisiminė savo jaunystę, tremtyje praleistus šešerius metus, vėliau savo darbus Lietuvai ir duoklę K. Donelaičiui dabartiniame Karaliaučiaus krašte – gimtuosiuose poeto Lazdynėliuose ir Tolminkiemyje.

N. Kitkauskas sakė, kad ilgas gyvenimas jį ir liūdino, ir skaudino, bet šviesių akimirkų buvo tikrai daug daugiau. Jis teigė neriaujantis dėl tebesitęsiančio karo Ukrainoje, ragino lietuvius neišsivažinėti, džiaugtis mūsų nuostabia šalimi. Kartu archeologas prisipažino dar turįs didelę svajonę, kad būtų surastas Vytauto Didžiojo kapas ir mažesnę – kad vėl būtų galima nuvažiuoti į Karaliaučiaus kraštą ir aplankyti K. Donelaičio muziejų, kuris dabar lietuviams dėl karo Ukrainoje yra praktiškai nepasiekiamas.

N. Kitkauskas gimtuosiuose K. Donelaičio Lazdynėliuose

Sutartinės einant rateliu po Trijomis mūzomis

A. Petraitytės nuotraukos

Laisvės sutartinės Sausio 13-os atminimui

Astrida Petraitytė

Jau 35-eri metai nuo tos tragika, žūtim, sovietine agresija paženklintos 1991-ųjų nakties... Bet juk toji naktis – Sausio 13-oji – tapo Lietuvos pasiryžimo Laisvei, tautos Heroizmo simboliu. Daugelis mūsų dar atmena tas naktis ir dienas, kai po žvėriško okupantų puolimo prie Televizijos bokšto, brutalaus įsiveržimo į Lietuvos radiją ir televiziją, minių minios, jauni ir seni, būrėsi prie Parlamento, pasiryžėliai būti ar žūti budėjo pačiame Parlamente, mūsų Nepriklausomybės garante... O Maskvos „keršto“ grėsmė buvo tokia reali. Lietuva atsilaikė (pavojaus dienos atsilaikė, regis, labiau nei dabar atsilaiko *raškažiujė*).

Sausio 13-a liko ir privalo likti mūsų atmintyje – o tradicija tampantys ritualai nėra tuščias formalumas, jais liudijam: mums svarbu, tai yra mūsų, tai yra ir vaikų, jaunuolių, kurių gyvenimas skleidžiasi jau Nepriklausomoje Lietuvoje. Tikrai verta jau 12-os vakarą tradiciškai rinktis ir prie laužų Parlamento prieigose.

Bet gražu, kai į kasmečius ritualus įsiterpia asmeninė improvizacija, nauja iniciatyva.

Šįkart prie tokios ir prisijungiau – buvome pakviesti dar prieš didžiuosius vakaro renginius rinktis *Sausio sutartinėms* po Trimis mūzomis“, t.y. prie Lietuvos nacionalinio dramos teatro. O čia sutartinių ratą įsuko nenuilstanti, jaunatviškos dvasios neprarandanti folkloristė (Profesorė!) Daiva Vyčiniene!

Ankstesniais metais yra tekę matyti, kaip po tradicinio minėjimo prie Parlamento būrelis dainininkų, o jų centre – Evaldas ir Daiva Vyčiniai – iš dūšios traukia dainas... (Abu Vyčiniai nuo seno yra folkloro tyrėjai, ansamblių dalyviai ir vadovai.) Šįkart ir savus, ir „pašaliečius“ į liaudiškąją magiją įtraukė tik prof. Daiva. Sužinojome, kad esama ir karinių sutartinių, jų pirmiausia ir pasimokinome. Sutartinės, kaip žinia, nedaugžodiškos, perpintos pasikartojančiais garsažodžiais („sodauto“ ir pan.). Tad užvedus prof. Daivai, patalkinus, matyt, jos kolegoms dainininkėms, greit savo „partiją“ įsiminė visi šio momento saviveiklininkai; sudarytosios grupės atitarė viena kitai, dainuota ir rateliu einant.

Taigi senobiniu lietuvišku folkloru tarsi primintas Tautinės giesmės priesakas: iš praeities Tavo sūnūs (ir dukros) te stiprybę semia...

Sutartinių ratą įsuko Daiva Vyčiniene

Gyvenimo margi lapai

Stanislovas Abromavičius

1946–1954 metais Rumšiškių vidurinėje mokykloje piešimo mokytoja dirbo dailininkė Barbora Didžiokienė. Iš Dovainonių kaimo, kur ji gyveno, ji tuos kilometrus eidavo du ar tris kartus per savaitę. Į mūsų mokyklą piešimo mokytoja eidavo neskubėdama, plačiai mosikuodama rankomis, kartais lazdele pasiramsčiuodama, mintyse plaukiodama debesimis ir laukais, Nemuno pakrante – nuo pat Mergakalnio, jau už Dovainonių. Kelias pagyvenusiam žmogui nebuvo trumpas – gal trys ar keturi kilometrai. Iš pradžių eidavo kaimo takais, o žingsniuodama vieškelio buvo jau atidesnė, dairėsi atgal, taip besisaugodama pravažiuojančių automašinių. Automobilių tais laikais nebuvo daug, pradūmindavo jie pro šalį ne taip dažnai, o dar būtinai duodami garsinį signalą, kad einantysis atsisuktų ir pasitrauktų iš kelio. Prieš mažiausią kalnelį vairuotojas turėdavo perjungti bėgius, nuspaudęs akceleratorių, kaip mes sakydavome – *pergazavus*. Moteris tada sunkiu žingsniu perlipdavo mažą griovelį, atsisukdavo į pravažiuojantį sunkvežimį. Jei važiuodavo *moskvičius* ar *pobieda*, tai užtekėdavo tik prisipausti prie šalikelės.

Kalbėdavo ji su vos juntamu rusišku akcentu, nes pagal tautybę buvo rusė – Varvara Gorochova. Tada jau bebaigianti šestą dešimtį, nekokios sveikatos, o kai pasaulyje nieko neliko iš savų, tai jais tapo keli auginami katinai. Pati mėgo juos piešti, džiaugėsi ir rašė gerus pažymus juos piešiantiems mokiniams. Aštuonios pamokos per savaitę vyresnėse klasėse – gal ir ne per didžiausias krūvis, tik pats kelias ilgas bei sunkus. Vaikai žinojo, kad Barbora yra dailininkė, žinomo žmogaus Vlodo Didžioko našlė, tačiau apie ją ne kažin ką žinojo. Vlodo Didžioko gyvenimas visiems buvo įdomesnis. Ji bandė per pamokas aiškinti mokiniams apie tai, kad gimusi Peterburge, tačiau ar tai vaikams rūpėjo? Tik mokytojų kambaryje jos pasakojimais apie mokymąsi progimnazijoje, paskui telegrafo, Dailei skatinti draugijos ir A. Štiglico dailės mokyklose jau daug ką domindavo. Kai 1917 m. ištekėjo už dailininko V. Didžioko, persikėlė į Lietuvą. 1922 m. apsigyveno Kaune. Paskui išikūrė Dovainonyse. Pasakojimuose ji dažnai nuklysdavo į senus laikus Kaune, visuomenės grietinėlės suėjimus, parodų atidarymus, banketus...

Vladas Didžiokas (1889–1942) gimė Vilniuje. Tėvelis Steponas buvo caro armijos vyresnysis puskarininkis, *feldfelis*, kuopos vado padėjėjas. Augino du vaikus: Vladą ir Juzefą. Vladui tėvai buvo numatę kunigo kelią, blogiausiu atveju – vaistininko ar advokato. Mokėsi Vilniaus realinėje mokykloje. Mokslo nesisekė, tik piešimo turėjo didžiausią 12 balų įver-

Rumšiškių vidurinės mokyklos moksleiviai su mokytojais. Barbora Didžiokienė – viduryje, 1950.05.11

tinimą. Tad šis faktas ir nulėmė, kad vaikas buvo leistas mokytis piešti. Baigęs keturias klases, išstojo tuo metu į vienintelę buvusią Vilniuje I. Trutnevo piešimo mokyklą. Išvykęs į Peterburgą, mokėsi A. Štiglico taikomosios dekoratyvinės dailės mokykloje. Ir čia nesisekė – penkerių metų kursą ištengia užbaigti per aštuonerius metus. 1915 m. rudenį buvo pašauktas į caro armiją. Greitai buvo paleistas dėl blogos sveikatos. 1917 m. pradžioje už dekoratyvinį pano „Šventas Jurgis“ gavo laisvojo menininko vardą. Vėliau studijos Peterburgo dailės akademijoje. Į ją 1917 m. rudenį įstoja 17-uojų iš penkių šimtų stojusiųjų. Iš viso į kursą buvo priimta 18 studentų.

Maskvoje badas, suirutė. Tėvas iš Vilniaus kas mėnesį siunčia po 25 rublius, visą savo algą, tačiau ir jų prasimaitinti nepakanka. Vladas palieka studijas, nes ir sveikata šlubuoja, ima mokytį kitus piešimo ir tapybos privačioje dailės mokykloje. Gauna 100 rublių algos. Čia jis sutinka savo gyvenimo moterį Barborą...

Prasidėjus Rusijoje revoliucijai, o Lietuvai paskelbus nepriklausomybę, 1918 m. Didžiokai grįžo į Lietuvą. Iš pradžių Vladas Vilniuje įsidarbino teatre pagalbinio darbininku, paskui – bolševikų sukurtoje Švietimo liaudies komisariata. Vėžinėjo po nacionalizuotus dvarus, inventorizavo meno kūrinius, nustatinėjo jų autorius. Vilnių užgrobus lenkams, atvyko į Kauną. Dirbo Valstybiniame operos ir baleto teatre. Jis buvo pirmasis Lietuvos scenografas profesionalas. Tačiau pagrindinė dailininko

Vlodo Didžioko veiklos sritis buvo molbertinė tapyba: peizažai, portretai, figūrinės kompozicijos. Nuo 1920 m. jis dalyvavo lietuvių dailės parodose, dėstė piešimą bei dekoratyvinę tapybą Kauno meno mokykloje. 1922 m. Didžiokai sulaukia sūnaus Jurgio.

Barbora (1896–1976) ištekėjusi už Vlodo, greitai išmoko lietuviškai, įsijungė į kultūrinę veiklą. Ji irgi tapė, darbai susilaukė pripažinimo. Sūnaus Jurgio portretą spausdino „Židinys“ (1926 m.), „Ateitis“ (1927 m.), „Naujoji vaidilutė“ (1937 m.), J. Tumo Vaižganto portretą – „Oriental“ (1930 m.), „Popierinės gėlės“ – „Mūsų dienos (1928 m.), „Nakties demoną“ – „Gaisrai“ (1930 m.), „Šeimininką“ – „Naujoji Romuva“ (1932 m.). Tapė lėlių naturmortus („Juodasis Pjeras“, 1923 m., „Žonglierius“, 1928 m.) ir kt., kūrė dekoratyvines kompozicijas („Madam Liuliu“, „Oriental“), dekoracijas ir kostiumų eskizus P. Čaikovskio balelui „Spragtukas“, kostiumų eskizus O. Nikolai operai „Vindzoro kūmutės“ (1928 m.), B. Smetanos operai „Parduotoji nuotaka“ (1934 m.). Nuo 1923 m. dalyvavo parodose. 1932 m. surengė personalinę šaržų parodą Kaune.

Laikraščiai pranešė, kad Dovainonyse iš varžtinių parduodama Domicelės Ramelienės sodyba su 12 ha žemės sklypu. Nuvykus į nurodytą vietą, Didžiokas apstulbino gamtos grožis: už kelių šimtų metrų vingiuoja Nemunas, kelias iš Kauno į Alytų ir Vilnių, beržynas ir stati uola, Mergakalnių vadinama. Išgirsta ir legenda apie tai, kad karalienė Katerina su karieta ir ketvertu pakinkytų arklių lėkusi nuo persekiotojų, bet pamačiusi, kad nepavyks, nudardėjo nuo skardžio. Jų neišgąsdino ir tragiškas buvusių Ramelių likimas. Antanas kivirčo metu nušovė pavydų kaimyną Pukštą, sužeidė jo tėvą, žmoną. Vyra nuteisė kalėti iki gyvos galvos, o nuostoliams padengti jo ūkis buvo išvaržytas. Didžiokai jį nusipirko, o Ramelienė su trimis mažais vaikais išėjo nežinia kur.

Dovainonyse Barbora rūpinosi ūkiu. Iš pradžių vyras dar dirbo Kaune pedagoginį darbą, kaime tik vasarodavo, bet, pablogėjęs sveikatai, persikėlė nuolat gyventi į savo sodybą. Niekad nemokėjęs dirbti žemės darbų, Vladas savo žemę dirbti pasiėmė pusininką Joną Čižą, vėliau – Kazį Randakevičių. Gaudavo iš jų daržovių, javų, bulvių, dar šimtą kitą litų. Iš dailininko uždarbį remontavo gyvenamąjį namą, susidėjo ažuolines grindis, o sienas papuošė jūdvių su Barbora paveikslais. Jiems labai patiko sklidinas vandens šulinys, beržynėlis už trobos, sodelis. Sodino iš Vokietijos gautas obelaites, skiepijo jas. Sako, ir kaimyno Igno Randakevičiaus sode kelias obelaites paskiepijo už tai, kad tas kartais dailininką nuveždavo į Pravieniškių geležinkelio stotį, kai šis dar dirbo Kauno meno mokykloje. Ilgai ieškojo geltonųjų dobiliukų sėklos, o rado jų Kaune vykusojoje žemės ūkio parodoje. Kaip ir pūdą lubinų sėklos. Kaimynai nosis pakabinę žiūrėjo į dailininko keistenybes.

Vladas ir Barbora Didžiokai su draugais savo sodyboje Dovainonyse, 1935

HENRIKAS ALGIS ČIGRIEJUS EILĖRAŠČIAI

GEGUŽIO PAVAKARYS

Tyliai ir atsargiai eik pro šunį –
Nėr toksai jis protingas, jis kanda,
Ir nemaža nemaža laikelio praeina,
Kol ant širdies užsitraukia
toks
gurvuoliuotas
randas.

Jau sutemsta vėlai, jau ir žiburio žiebt nebereikia
(Bent jau buvusiam kaime), nes metas
Ne vakarojimų jau; ir tik blausios alyvos
Šviečia per naktį.

O šuva taigi budi: brangi jam tarnystė,
Gabumų didžių neturėdamas, kitą kur gausi?
Neisi lodyt šunų terbomis apsikarstęs,
Pasaulio pašlaitėm.

Bet asai čia visai apie įeitą, visai apie kitą,
Ne prie būdos liūdną rudą šunėką,
O tą (žinom žinom kiekvienas!),
Niekas kurio nesugauna, kamaroj kurio neuždaro,
Kurs gyvą tau širdį po obelia balta
Plėšo ir ėda.

STOGO LOPYTOJAS

Štai ką reiškiu pasilypėti aukščiau!
STEPAS ZOBARSKAS, STOGŲ DENGĖJAS

Mano tėvas į Alpes įkopęs nebuvo,
To dar betrūko?! Bet kai pataisyt įsireikdavo stogą,
Oi, koks pasaulis nuo daržinėlės ar klėties jam vėrės –
Oi, ne vien tik, ne vien tik kaimynų trobos.

Matė jis kelią ir mažą žmogelį –
Didįjį vabalą; ir kaip tolyn pro beržyną
Kelias prasisuka, pravingiuoja, praeina
Pro rudenį ir pro tėvynę – – –

O kartais dar matės kelionių kelionė,
Ta keista, ta, kuri paskutinį jau kartą – – –
Ir matėsi dar, kaip visai nepakartą,
Bet ir nepaleistą gudri abejonė

Stumdo nuo pagriovio vieno į kitą
(Gal čia ir alaus prisidėta?) – – –

Ak, žinok – įdomiausių dalykų
Galim nuo stogo
Regėti.

DVIRATIS

Kitados jį man tėvas nupirko iš kriaučiaus,
Kriaučius buvo jau senas, o dviratis – naujitelaitis,
Latviškas, Ulmanio Latvijos dar; į mokyklą
Juo važinėt man ar su reikaliukais – va į Bauskę žiuvelių,
Šen bei ten, geras dviratis. Man tai rūpėjo mergaitės.

Rūpėjo mergaitė viena, oi, sunku apsakyti,
Kokia ji man buvo graži; ir smagumų smagumas
Buvo man galvą pamesti dėl jos – dūko jaunos
Galvų pametimų dienos – – –

Mūsų vieškeliai – jie dulkini ir žvyruoti,
Tik čežėdavo padangos, vydamos linksmą šešėlį,
Nes toji mergaitė juk buvo gražiausia,
Ligi grabo lentos nepamiršiu jos balso.

O važiavimas naktį, kai šviesdavo žvaigždės!
Vyrai rimti tik pyks pokš, tik pyks pokš viens į kitą
Prie minkštų šunkeliukų, čia pat prie minkštų pagriovėlių
Po taikdario Grįžulo ratais – – –

efoto.lt nuotr.

Nebėr senio dviračio – jį jau nujodė
Padaužos kiti – į metalo laužą
Atidavė gal, o gal šiaip kur paliko rūdyti,
Susmego greitasis į žemę.

O aš ar gailiuos jo kaip tas to nudilusio stungio,
Kaip tas ten Enskys kad kadaise gailėjos?
Vargu. Kur man lėkt? Į miestelį
Dulkėtą, bet gražų,
Dulkėtą, bet gražų
Kažkas
Nusidžiovė kelią.

KOVO LAUKIMAS

Nuo dabar aš jau būsiu labai užsiėmęs,
(Birželio dabar vidurys!), aš tai lauksiu
Jau pavasario kito, bet ne gegužio, ne ziedonio,
O tik to – prie nubudusių karklų –

To pažliugėlio, to su kovais – to vasario ir kovo,
Kai viskas tik dar prieš akis net ir man. Dieve, Dieve,
Kaip uždainuojančių katinų ir ledokšnių meto
Visada man reikėjo.

Bet kai jau ateis, nors, tiesa, dar negreitai –
Kol kas dar nėra jam čia vietos –
Taip mokėsiu tada juo stebėtis, grožėtis,
Kad negudriausias tas n o r a s p r a e i t i

Jam išgaruos iš galvos, pats nustebęs
Linksminsis jis ir linksmins,
Kol jau reikės nenorom pasakyti:
Kur tavo ranka? Patamsy juk nebematau tavo rankos.

SENIAU

Seniau dar, kai mūsų pirty
Ragana tyliai gyveno
Ir ožkelė kaip dūmas balsva
Gainiojo dūmą – –

Kai plaučių linksmų žmogus
Iš varnalėšų pavėsio,
Girdint pasauliui, dienos vidury
Užvesdavo dainą – –

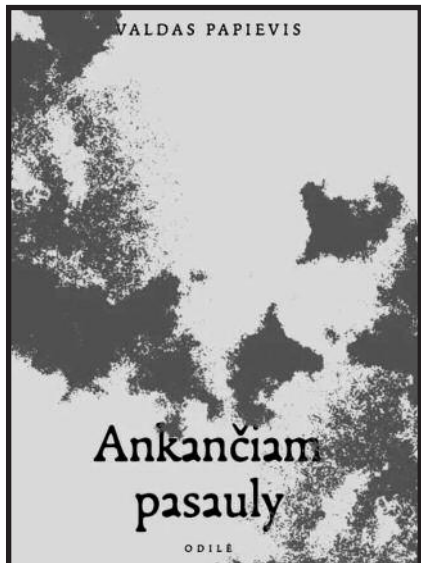
Kai rimto griaustinio bijojo vaikai,
Prisibijodami nevogė morkų
Iš daržo kaimynų, toli dar toli
Galynėjos patrankos – –

Kai vis dar kažkas po nakties
Iš naujo pasaulį dažė,
Kai buvo dar daug ateities,
O protelio maža – –

Knygų naujienos

Valdas Papievis. *Ankančiam pasauly.* – Vilnius, Odilė, 2025

Nemenko skaitytojų susidomėjimo sulaukęs naujas Valdo Papievio romanas, parašytas jam būdingu stiliumi – grakščiai, elegantiškai, su švelniu liūdesiu, klausiant (ir nelaukinat atsakymo) – kaip ankančiam pasauly išsaugoti regą? Anot prof. Vytauto Bikulčiaus, pasakotojas tarp kaukėtų žmonių jaučiasi kaip išibrovėlis. Gyvenimo vertė ir grožį jam dar primena tolimi vaikystės laikai ir Normandijos peizažai. Bet ar nėra visas šis gražumas prieš pa-
baigą?

Viktorija Daujotytė. *Trumpės.* – Vilnius, Odilė, 2025

„Trumpės, arba Trumpos mintys“ – išskirtinė žinomos literatūros tyrinėtojos, rašytojos, Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatės Viktorijos Daujotytės knyga. Joje publikuojami daug gyvenimo metų kurti ir užsirašinėti aforizmai. Tai netikėti minties blyksniai, kilę ir iš pačios kalbos, joje sukauptos bendruomeninės išminties, ir iš asmeninių patirčių – iš atidaus išsižiūrėjimo į pasaulį, iš išsiklausymo į savo ir kitų gyvenimus.

Paradoksalūs, ironiški ir šviesūs V. Daujotytės aforizmai kviečia ir skaitytoją dabarties skuboje stabtelėti, drąsiau gyvenimui atsiverti, akyčiau į pasaulį išsižiūrėti.

Modernioji XX amžiaus lietuvių poezija.

Juozas Tysliava ir Juozas Kėkštas. – Vilnius, *Slinktys*, 2025

Leidykla „Slinktys“ pristato naują knygų seriją – „Modernioji XX amžiaus lietuvių poezija“. Jau spėjo pasirodyti pirmosios dvi serijos rinktinės: Juozo Tysliavos „Išklydusio futuristo dainos“ ir Juozo Kėkšto „Ruduo žydi aguonom“. Šia serija leidykla siekia atkreipti dėmesį į mažiau pažįstamus, poezijos lauke menkliau figūruojančius, tačiau puikius lietuvių poetus. Tysliava – menkliau pažįstamas avangardistas. Kėkštas – mažiausiai žinomas žemininkas, paskutinį kartą leistas 1986-aisiais. Abi rinktinės lydi archyvinė medžiaga, nauji literatūrologiniai straipsniai. Tysliavos kūrybą iš naujo peržvelgė dr. Aistė Kučinskienė. Kėkšto – dr. Regimantas Tamošaitis.

Gyvenimo margi lapai

Atkelta iš 6 psl.

Gandai apie keistąjį dailininką pasiekė Rumšiškės, tai ir čia visi jį stebi. Kartą sėdi miestelio vyrai Bliunkovo restorane, pavydžiai žvelgia į Didžioką, besišypsantį, turtingą. Mato tas, kad berniškai baigia alų, o centų naujam bokalui užsisakyti neturi. Staiga prieina prie berniokų pats Bliunkovas keturiais alaus bokalais ir pusbonkeliu degtinės nešinas. Viską deda ant jų stalo.

– Ar pasiutai, Bliunkovai? – nustelbo vyrai. – Juk žinai, kad neturim už ką susimokėti?

– *Ui, viski bus gėhai*, – sako Bliunkovas. – *Ponas Didžiokas vaišina...*

Po kurio laiko Vladas Didžiokas savo sodyboje užsigeidė turėti bičių. Nusipirko šešis avilius, tuo vėl sukeldamas kaimynų nuostabą, nes aplinkui bičių niekas neturėjo. Paskatino tai daryti gydytojų patarimai, kad plaučius stiprina karštas pienas su medumi. Dailininkas pats tapo bitininku, nes niekas iš kaimynų to neišmanė.

Tačiau labiausiai visus stebino Didžiokų šunys. Iš pradžių jie įsigijo vilkinį, su juo ir sūnumi Jurgeliu Vladas vaikščiojo po apylines. Kai kaimiečiai pamatė, kad šunis prausia, kerpa, šukuoja, perka maistui šviežią mėsą, tik pečiais trūkčiojo.

Jau nuo trečiojo dešimtmečio vidurio Vladui progresavo tuberkuliozė. Dovainonyse sveikata tarsi sustiprėjo, pagerėjo nuotaika, intensyviau pradėjo tapyti. Beveik visi jo paskutiniųjų metų paveikslai gimė šioje sodyboje. Net penkis etiudus Didžiokas nutapė 1937-ųjų gruodžio 14–31 d. Kasdien, apsivilkęs medžiotojo apranga, jis ėjo į beržynėlį prie sodybos ir tapė. Čia gimė žinomi darbai „Žiemos paveikslas“, jį įsigijo M. K. Čiurlionio dailės muziejus. Rudens dailės parodai (1940 m.) Didžiokas pateikė vienuolika darbų. Išsinešęs į kiemą ovalinį veidrodį, prieš jį nutapė autoportretą.

Prie Nemuno Vladas nutapė Mergakalnį. Dovainonyse gimė ir kiti darbai: „Vyšnelė“, „Obelis“, „Beržynėlis“, „Kluonas“... Vyšnelė augo prie jų lango, bet vėliau iššalo, obelis irgi neišlaikė šalčių, beržynėlis virto beržynu, o kluoną vėliau pardavė.

Dovainonyse V. Didžiokas išgyveno ir sunkiausias savo gyvenimo dienas. Rumšiškių gydytoja Butkevičienė nustatė vienturčiam sūnui Jurgeliui tuo metu baisią ligą – džiovą. Rumšiškių vaistininkas Jeremija Rubinsteinas davė vaistų. Tik Vladas turėjo keistą nuostatą – nepripažino moterų gydytojų. Veža vaiką į Kauną, pas gydytojus vyrus. Deja, diagnozė buvo ta pati... 1940 m. balandžio 10 d. vienturtis aštuoniolikmetis Jurgis, kurio vaikystės portretas atnešė Barborai šlovę, mirė. Vladas Didžiokas atsisakė tarnybos Kaune ir užsisklendė Dovainonyse. Po truputėlį vėl pradėjo tapyti. 1941 m. už pagalbą ūkio darbuose nutapo kaimyno Antano Laužinsko portretą ir jam jį padovanoja. Ilgai jis kabėjo kaimo gryčioje, bet jį nuvežė į vieną parodą dailininkas, susilaukė pagyrimų. Paveiksliui „Vėpėjai“ pozuoja irgi kaimynė, tačiau darbas nepasisekė, dailininkas manė, kad išsirinko prastą pozuoja.

1940 m. Rumšiškių klebonas Jonas Juodeikis paprašo dailininką remontuojamai bažnyčiai ne tik nutapyti kelis paveikslus, bet ir išdažyti bažnyčios vidų. Moterėlės sunėsa drobinio audinio ritimus, klijuoja sienas. Išdažęs sienas, nutapė du paveikslus: „Kristaus karstas“ ir „Angelai“. Pastarajame prieš Didįjį altorių angelai laiko ryškių raidžių užrašą: „Garbė Dievui Aukštybėse“. Vieną paveikslėlį nutapė ir Barbora Didžiokienė. 1959 m. Rumšiškėms keliantis iš būsimųjų Kauno marių dugno, sienos buvo išardytos, viskas perkelta ir išlikę iki šių dienų.

Pabaiga kitame numeryje

Barbora Didžiokienė su sūnumi Jurgiu ir draugėmis Elena Sklėriene (kairėje) ir Olga Dubeneckiene-Kalpokiene (dešinėje), apie 1937